

Det landøkonomiske Foreningsvæsen i Danmark.

Foredrag ved den 2den nordiske Landbrugskongres 1897

af

J. C. la Cour.

Eders Majestæt! Højtærede Forsamling!

Man har fra svensk Side ønsket ved denne Kongres at faa en Redegjørelse for det landøkonomiske Foreningsvæsen i Danmark, og da jeg fremførte dette Ønske i den danske Komité, blev jeg af den opfordret til at give denne Meddelelse. Naar jeg har paataget mig at gjøre det, er det altsaa, fordi der udtrykkelig er fremsat et Ønske derom. Jeg erkjender fuldt ud, hvad allerede den første Taler idag har udtalt, at Forholdene ere saa forskjellige i de 3 nordiske Lande, at hvad der maatte passe det ene Sted, ikke tør antages at passe det andet Sted; men der kan dog være enkelte Ting, som kunne have fælles Interesse. Spørgsmaalet om det landøkonomiske Foreningsvæsen i Danmark er saa overordentlig stort og omfattende, at det vilde være mig umuligt at give nogen Fremstilling deraf, hvis jeg ikke kunde henvise til de statistiske og historiske Meddelelser, som allerede tidligere ere forelagte Kongressen i de to Bøger af Proprietær Heyman om »Landboforeningsvirksomhed i Fortid, Nutid og Fremtid« og om »Landbrugsinstitutioner i Danmark«, samt til den Række af lettilgængelige Skrifter, som gjøre Rede for de enkelte Foreningers Liv og Virksomhed, og som i forrige Maaned er blevet forøget med det fyldige og smukke Festskrift i Anledning af den jyske Fællesforenings Jubilæum. Jeg kan derfor

indskrænke mig til at søge at give de Herrer en kort Oversigt over de bestaaende Institutioner med Fremhævelse af, hvad der maatte være særlig dansk i deres Udvikling, og at paapege den Relation, hvori disse Institutioner, mangfoldige som de ere, staa til hinanden, hvorved det hele Foreningsvæsen, skjønt hver Institution for sig bevarer sin Selvtændighed, staar som et nogenlunde harmonisk Hele, om jeg saa maa sige, som en Kongregation af Foreninger til Værn, Støtte og Fremme af vort Landbrugs Vel.

Spørger de Herrer mig om Grunden til, at det danske Foreningsvæsen har faaet en saa stor og mangesidig Udvikling, da skyldes det mange Omstændigheder, blandt hvilke vistnok fortrinsvis tør nævnes følgende:

1) Som allerede Prof. Fahlbeck har antydnet i sit i dette Møde holdte Foredrag, er den danske Jordbund i sin store Almindelighed frugtbar og rummer en ret tæt og samlet Befolkning, hvilket i høj Grad muliggjør Foreningslivet. — 2) Dernæst have vi i Danmark en talrig, ret velstillet og i de sidste halvtredsindstyve Aar paa forskjellig Vis vakt Bondebefolkning. Denne Vækelse er sket, dels igennem det temmelig selvstændige kommunale Liv, som blev grundlagt hos os 1840, dels gennem den politiske Frihed, vi fik i 1849, og hvorved der blev givet den danske Bondestand en meget stor og bred politisk Indflydelse, dels endelig ved den Højskoleundervisning, for hvilken der igaar blev gjort Rede her i Salen, og som yderligere er bleven styrket ved den Oplysning, som fra de naturvidenskabelige Fakulteter og fra den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole gennem Landbrugsskoler og Forsøgsstationer er spredt ud i Folket. — 3) En tredie væsentlig Grund til, at Foreningslivet har fundet en frugtbar Jordbund i Danmark, er, at Staten kun i ringe Maal, indtil de sidste 20—30 Aar, har taget direkte Del i den mere detaillerede Ledelse og Støtte af Landbrugets Udvikling, men at det gennemgaaende har været overladt til det private Initiativ, til Selvhjælpen hos Befolkningen, at finde

Vej og varetage sine Interesser som man skjønnede det bedst. — 4) Jeg vilde imidlertid begaa Uret, hvis jeg ikke som en fjerde, væsentlig Grund pegede paa det, som vi, seet fra en anden Side, maa betragte som en stor Ulykke for os, nemlig de Krige, som for ikke længe siden ere gaaede hen over os, og ganske særlig den sidste. Efter denne, Krigen 1864, i hvilken Folket blev søndret og splittet, blev det dobbelt nødvendigt for dem, som blev tilbage, paa anden Vis at samle sine Kræfter og at søge at raade Bod paa nogle af de Saar, som var slaaet os. Det dybeste Saar, Tabet af Landsmænd, kunde vel ikke ad denne Vej læges og kan og bør ikke læges, men for Landbruget blev det en naturlig Opgave at søge saa godt som muligt at afbøde det økonomiske Tab ved at udnytte de Hjælpekilder, som ligge i vor Jord, vor Beliggenhed og vort Folk, til at styrke vort Jordbrug. — Ogsaa paa et andet Hold fik Krigen en væsentlig Indflydelse paa de Former, som vort Foreningsliv har iklædt sig. Medens vi tidligere væsentlig havde hentet vore Impulser sydfra, er det let forstaaeligt, at efter 1864 var Tilbøjeligheden hertil kun ringe, og vi vare henviste til at maatte søge vore egne Udviklingsmidler og Formerne for disse i Overensstemmelse med vor Folkenatur, altsaa at finde de Veje, som passede bedst for os, uden at adoptere eller omplante Former, som de tilsvarende Foranstaltninger havde iklædt sig andetsteds. Jeg skal i saa Henseende blot pege paa det ejendommelige Forsøgsvæsen, som i Danmark blev grundlagt af N. J. Fjord paa et stort Omraade og af den endnu levende P. Nielsen paa et andet stort Omraade i nøje Kontakt og stadig Samvirken med det praktiske Jordbrug, og af hvilke den førstes Arbejder nu fortsættes gennem Forsøgslaboratoriet ved den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole. Jeg skal endvidere henpege paa de særlig danske Former, som vor Landbrugsskoleundervisning har iklædt sig. Den særlig danske Form for Udviklingen har ogsaa i Foreningslivet sat sig et Vidnesbyrd.

Skjønt, som jeg før nævnte, Staten væsentlig har overladt Befordringen af Landbrugets Udvikling til det private

Initiativ, vilde jeg begaa en Uret ved ikke at stille Staten i Spidsen og nævne, at der fra dens Side er truffet Foranstaltninger, der paa Grund af den kraftige Art, den solide Basis og den indgribende Betydning, de have, række langt ud i Fremtiden. — Staten har selvfølgelig i Danmark som andetsteds sin Hovedpart i Ledelsen af Landbrugets Anliggender ved at berede Vilkaarene for dets bedst mulige Fremme i de store Træk. Gjennem Rigsdagens to Kamre, i hvilke Landbostanden er aldeles overvejende repræsenteret, har Landbruget en Betyggelse for, at dets Interesser altid blive tilbørlig varetagne. Dels igjennem organisatoriske Love, dels igjennem finansielle Bevillinger paa de aarlige Finanslove staar Staten som vort Agerbrugs øverste Leder, Fører og Beskytter. Men der er ikke hos os, som saa mange andre Steder, henlagt en Fond i Form af et Normalbudget til Regjeringens Raadighed i dette Øjemed, ligesom heller ikke Indtægterne af Domænegodset ere disponible for Regjeringen til at fremme Landbruget; alle særlige Bevillinger til Landbrugets Fremme maa vedtages gjennem de aarlige Finanslove. — Indtil den nyeste Tid har Landbruget været repræsenteret i Kongens Raad gjennem Indenrigsministeriet — det som i Sverrig kaldes Civilministeriet — under hvilket tillige de øvrige borgerlige Næringer laa. For et Par Aar siden fik vi et særligt Landbrugsdepartement og ifjor et Landbrugsministerium. Denne Ændring har ikke haft stor Betydning; thi paa Indenrigsministerens Plads har i en lang Række af Aar siddet Mænd, der have været fremragende Landmænd og Godsejere, som af egen Erfaring vare nøje kjendte saavel med Landbrugets Behov som med Landbrugernes Krav, Mænd, som have bestræbt sig for at gennemføre disse Krav, og som ogsaa have formaaet at gjøre det, for saa vidt det overhovedet var muligt paa en Tid, da storpolitiske Spørgsmaal i den Grad som hjemme hos os gjennem en Aarrække lagde Beslag paa Opmærksomheden. Et enkelt Tal vil vise Dem, hvad der ad den Vej er udrettet. Medens Statens Bidrag til Landbrugets Fremme for 20 Aar siden kun

var paa godt 200,000 Kr., er det paa dette Aars Budget over 2,000,000 Kr., om end kun en begrænset Del af disse Midler forvaltes direkte af Ministeriet. Jeg maa her nævne, at saadanne Institutioner som den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, Forsøgslaboratoriet, Konsulentvæsenet, Planteavlsforsøgene, Redskabs- og Maskinprøverne, Mejerskers og Mejeristers Uddannelse, Statsdyrskuerne, Dansk Frøkontrol, Smør- og Margarinekontrollen, Bekæmpelse af Tuberkulose, Det veterinære Sundhedsraad og lignende Institutioner ere og maa selvfølgelig være mere eller mindre direkte henlagte under Staten. De fleste af disse Foranstaltninger ere først iværksatte i de sidste 10—20 Aar; men denne navnlig tidligere reserverede Stilling fra Statens Side medførte det Gode, at der lodes aaben Virkefelt for det frie og private Initiativ, det kvaltes ikke under Statens utidige Forsorg eller under dens baandlæggende Forskrifter.

Den største Del af Midlerne administreres fra Statens Side igjennem de mangfoldige Foreninger, for hvis Liv og Virksomhed jeg nu skal søge at gjøre Rede saa kort som muligt. Idet jeg gaar over hertil, maa jeg dog udskyde en hel Del. Jeg maa udskyde, hvad der her idag — sikkert med fuldstændig Ret — er blevet lagt saa stærk Vægt paa, nemlig Indkjøbs- og Salgsforeninger. Vi have ogsaa saadanne, men de ligge uden for den Grænse, jeg har ment at burde trække for min Redegjørelse. Jeg maa dernæst udelade Kreditforeningsvæsenet, skønt vi ogsaa paa dette Omraade have vore Forhold ordnede paa en tilfredsstillende Maade gjennem vore store Kreditforeninger og vort store Sparekassesystem. Jeg maa dernæst lade de Foreninger ligge, som kun staa i et noget begrænset Forhold til Landbruget, som f. Ex. det store, kraftige, levedygtige og for Hederne saa ypperlig virkende danske Hedeselskab, hvis Navn vist ogsaa er kjendt her i Sverrig. Foreninger for Binæringer som Biavl, Havebrug og lignende kunne heller ikke her omtales. Endelig er der endnu en Klasse Foreninger, som undertiden gaa under Navn af Landbrugs- eller Landboforeninger, eller som

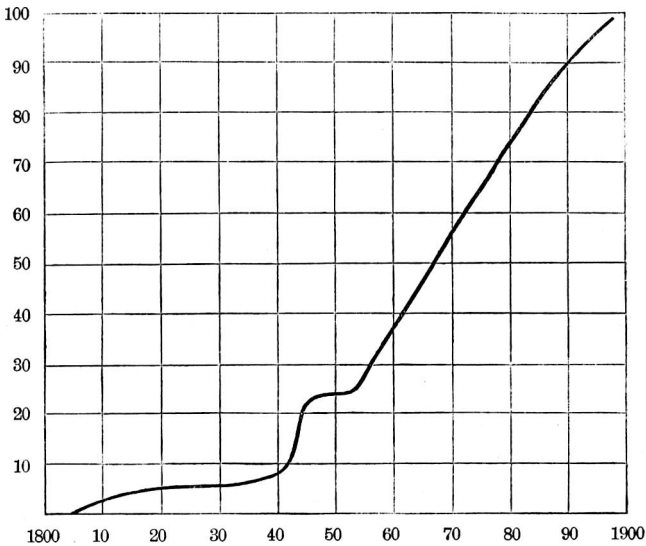
selv kalde sig saaledes og ogsaa have Landbrugsspørgsmaal paa deres Program, men som ved at optage Politik som en berettiget og ledende Faktor indenfor Styrelsen uvilkaarlig i deres egen Midte have optaget en Magt, der tilsidst tager Herredømmet i Foreningen, saaledes at Landbrugsspørgsmaalene træde i Baggrunden. Vi have Erfaringer derfor i Danmark fra Fyrerne, da »Bondevennernes Selskab« dannedes. Det havde nogle af de vigtigste Landbrugsspørgsmaal paa sit Program, men erklærede sig aabent for at være, hvad det var, en politisk Forening. Vi have set det samme i Treserne i »Oktoberforeningen«, og vi have set det i den allernyeste Tid gennem »Agrarforeningen«. Ogsaa saadanne Foreninger maa jeg lade uberørte; jeg holder mig her udelukkende til, hvad man kunde kalde de produktive Foreninger i Landbrugets Tjeneste.

Det centrale Selskab i Danmark og tillige det ældste er det kgl. danske Landhusholdningsselskab, som er grundet 1769. Oprindeligt var dets Opgave ikke blot at varetage Landbrugets Interesser, men ogsaa Industriens, Haandværkets, Fiskeriets, Kunstflidens o. s. v. — Det har imidlertid efterhaanden udsondret de sidstnævnte Opgaver og staar nu som et Selskab, der udelukkende retter sine Kræfter paa at støtte det danske Landbrug. Dets Medlemstal er 800, og det har i Tidens Løb opsparet en Fond paa c. 300,000 Kr. Dets Opgaver maa siges at være væsentlig følgende 5: 1) Saa godt det formaar at staa paa Vagt og spejde efter de nye Foranstaltninger, der maatte tiltrænges til Landbrugets Fremme, fremkomme med Forslag om dem, søge dem iværksatte paa Prøve, og hvis de lykkes, holde dem i Gang, indtil de kunne overgaa til andre selvstændige Institutioner. Jeg lægger Hovedvægten paa dette første Punkt; thi det gjælder altid om at have et aabent Øje for, hvad Udviklingen bærer i sit Skjød, og hvilke Foranstaltninger der tiltrænges. 2) Naar disse Foranstaltninger da ere blevne prøvede i nogle Aar, ere de som oftest blevne overtagne af Staten; thi medens Staten selvfølgelig ikke kan indlade sig paa at experimentere og an-

stille Prøver med nye Foranstaltninger, kan den overtage dem, naar de have faaet et mere fast Præg. Men selv om Staten har paataget sig rundhaandet at yde sin Bevilling dertil, og saaledes frigjort Selskabets egne Midler til Optagelse af nye Opgaver, har den som oftest overdraget Selskabet at fortsætte den umiddelbare Administration deraf, og det er altsaa Selskabets anden Opgave. 3) Endvidere har Selskabet i lang Tid været benyttet som Raadgiver i Landbrugsspørgsmaal, tidligere af Indenrigsministeriet, nu af Landbrugsministeriet. Det er ikke saaledes, at enten Regjeringen er tvungen til at spørge Selskabet eller Selskabet tvunget til at svare, men som Forholdene have udviklet sig, har det været Koutume, at Selskabet afgiver Betænkning over saadanne Spørgsmaal. Regjeringen i Danmark har nemlig ikke noget særlig dertil kaldet Landbrugsraad, saaledes som det er Tilfældet i andre Lande f. Ex. i Preussen og Belgien, og heller ikke er der til Administrationen knyttet særlig landbrugskyndige Mænd som i Frankrig, England, Sverig og Norge. Landbrugskyndigheden har hidtil været personificeret i Ministeren, men i selve Ledelsen er der iøvrigt ingen særlig Landbrugskyndighed. Det er da klart, at der maa søges Hjælp andetsteds, og det gjøres paa forskellige Steder for de forskellige Opgaver: ved Landbohøjskolen for Undervisningsspørgsmaal, ved det veterinære Sundhedsraad for Sygdomsspørgsmaal, men paa et stort Omraade søges den hos Landhusholdningsselskabet, i de senere Aar tillige hos de provinsielle Fællesforeninger, som jeg strax skal nævne. 4) Den fjerde Opgave, Selskabet har, er, at det fortrinsvis fungerer som Bindeled mellem det danske Landbrug og Udlandets landøkonomiske Institutioner. Det er den Omstændighed, det skyldes, at Selskabet har kunnet medvirke til denne Kongresses Istandkomst. 5) Endelig har Selskabet givet alle Landets Landboforeninger en væsentlig Indflydelse paa dets Virksomhed ved at overdrage dem, der slutte sig til Selskabet, at besætte Halvdelen af Pladserne i Selskabets Bestyrelsesraad. Selskabet har derved godtgjort sin Tillid

til disse Foreninger, ved hvis Dannelse det i sin Tid jævnlig har været medvirkende.

De lokale Landboforeninger danne det store Fundament for det landøkonomiske Foreningsliv i Danmark; det er fra dem, at Impulserne i forskellige Retninger og nye Sammenslutninger for specielle Opgaver i Regelen ere udgaaede. Den ældste af dem dannedes 1805 paa Opfordring af det kgl. danske Landhusholdningsselskab. Det var, ligesom de følgende, væsentlig et Præmieselskab, som virkede for at fremme Husflid, Vindskibelighed, Sæde-

lighed og Orden, Havebrug o. s. v. Den langvarige Krig 1807—14, Norges Tab, Statsbankerotten, de lave Kornpriser, Misvæxtaar, som kulminerede 1826, bragte alt til at stagnere, og det var kun ganske enkelte Foreninger, der dannedes i Tiden fra 1805 til 1830. Fra 1830 til 1846, da Jordbrugets Vilkaar bedres betydelig, stiger Foreningernes Antal stærkt. Det er nu ikke som forhen Embedsmænd og Præster og »gode Patrioter«, der som saadanne overtage Foreningernes Ledelse; nu er det selve Landbrugerne, Godsejere og de større Selvejrbønder, der træde ind i Landbo-

foreningernes Styrelse. I Løbet af de 16 Aar fra 1830 til 1846 dannes der en Forening i omtrent hvert af Landets Amter. I Tiden fra 1846 til efter Krigen 1851 oprettedes der ingen nye Foreninger tiltrods for de gode Priser, som Ophævelsen af de engelske Kornlove medførte. Men fra da af tog det Fart, og Aar for Aar forøges Foreningernes Tal saaledes som Kurven paa hosstaaende Tegning viser. Den ulykkelige Krig 1864 medfører end ikke nogen Standsning, men synes snarere at have opmuntret til forøget Virksomhed.

Det er især i de sidste 30 Aar, at Foreningslivet i Danmark har udviklet sig saa forbavsende stærkt og ikklædt sig saa mange Former. I dette Tidsrum have de mindre Jordbrugere, Bønderne, meldt sig ind i stort Tal, have desuden mere og mere taget Del i Styrelsen, indtræde i Udvalgene, og beklæde nu Formandspladserne i omtrent Halvdelen af Landets 100 Landboforeninger, samt besætte Flertallet af Pladserne i disses Bestyrelser. Jeg har paa Kort søgt at betegne Omraadet for de forskellige Foreningers Virkekreds. Det største Medlemstal har Aalborg Amts Landboforening med over 3000 Medlemmer, medens de Foreninger, som have det laveste Medlemstal, ikke naa op over 100 eller et Par Hundrede Medlemmer. Ialt er Medlemstallet omtrent 53,000.

Det er ikke store Midler, Foreningerne disponere over; det samlede Medlemsbidrag er kun 138,000 Kr. aarlig, altsaa ikke engang 3 Kr. pr. Medlem. Det Bidrag, som fra Statens Side ydes til Foreningerne, er omtrent lige saa stort, nemlig c. 134,000 Kr. Til Dyrskuepræmier anvendes 164,000 Kr. I den senere Tid have Foreningerne blandt sine Opgaver optaget Ophjælpning af Husmandsbrug. Til Præmiering af de bedste Husmandsbrug anvendes 70,000 Kr. aarlig; og i de senere Aar har man ladet de fremmeligste af Husmændene rejse til andre Egne af Landet, for at de dør kunde se Husmandsvirksomhed. Denne Side af Foreningernes Virksomhed har været stærkt medvirkende til at fremkalde den glædelige Fremvæxt, hvori vort Husmandsvæsen har været i de senere Aar, saaledes som der paa Kongressens første Dag blev gjort Rede for.

Man kan nu spørge, om det ikke er uheldigt at danne saa mange Foreninger. Jeg skal til Besvarelse heraf hen- vise til den første Del af de omdelte »Statistiske Data for Danmark«, nemlig om Ejendomsfordelingen. — Ved Mødet blev uddelt følgende statistiske Data til Belysning af det danske Jordbrug:

Statistiske Data for Danmark.

Ejendomsfordeling.

Store Gaarde (over 12 Tdr. H)	2,031 med 15,6 % af Hartk.
Bøndergaarde (over 1 Tdr. H)	71,858 " 73,4 " " "
Huse med Jord	159,147 " 10,1 " " "
Huse uden Jord	32,946 " " " " "

Husdyrbestand.

Heste	410,639 Stkr.
Hornkvæg	1,696,190 "
Faar	1,246,552 "
Svin	829,131 "

Landøkonomiske Foreninger.	Mejeriforeninger, provinsielle.
Landboforeninger	99 Stkr.
Medlemstal	53,130 "
Medlemsbidrag	137,880 Kr.
Statsbidrag	133,916 "
Dyrskuepræmier	164,151 "
Husmandspræmier	70,013 "
Hesteavlforeninger	146 Stkr.
Medlemstal	11,178 "
Bedækkede Hopper ...	11,847 "
Statstilskud	38,535 "
Kvægavlforeninger	492 "
Medlemstal	12,200 "
Antal Køer	37,544 "
Andelsmejerier ... omtr.	1,000 "
(Fællesmejerier	omtr. 250)
(Herregaardsmejerier	" 300)
Mejeristforeningen med ca. 1,300 Medl.	
Andelssvinelagterier	25 Stkr.
Medlemstal	57,000 "
Anbragt Kapital	3,678,000 Kr.
Slagtede Svin 1896 ...	660,000 Stkr.
Andels Ægexport	
Kredsafdelinger	344 "
Medlemstal	18,000 "
Ægudførsel 1896	1 $\frac{2}{3}$ Mill. Pd.
Andels Smørpakteri.	
Mejerier	20 Stkr.
Kontrollforeninger	22 "

De vil deraf se, at Bøndergaardene — det vil sige Gaarde fra 1 til 12 Tdr. Hartkorn, med en Gennemsnitsstørrelse af omtrent 4 Tdr. Hartkorn og et Gennemsnitsareal af 50—70 Tdr. Land Middeljord — indtage omtrent tre Fjerdedel af Danmarks Jorder. Dette betragte vi hos os som en ganske overordentlig lykkelig Stilling, thi der er derved beredt Vilkaar for en Middelstand, der er knyttet nøje til Jordbruget gennem Ejernes eget og deres Børns Arbejde, og som derfor har et nøje Indseende med Enkelt- hederne, som det er vanskeligt at have paa en stor Gaard, og samtidig er denne Middelstand saa velstillet, at den med den Sparsommelighed, der endnu for en stor Del karakteriserer den danske Bondestand, ser sig i Stand til at ofre de fornødne Midler paa Sønnernes og Døtrenes Uddannelse paa Folkehøjskoler og Landbrugsskoler. Hver

Vinter samles der paa disse 3000 unge Karle, hver Sommer 3000 unge Piger, der herfra vende hjem til deres Bondebrug med friske og sunde Tanker, som kunne lyse og varme op i Hjemmet, og ogsaa med mangan nyttig Oplysning og Kundskab fra de Kilder, som Naturfagene og Landbrugsvidenskaben have aabnet for dem, som besøge disse Skoler. I de allerfleste Grene af Landbrugsvirksomheden bestaar der derfor i Danmark et sundt og godt Vexelforhold mellem Videnskaben og det praktiske Landbrug saa vel paa de større som paa de mindre Gaarde, og der har paa flere Punkter fundet et lykkeligt Samarbejde Sted.

Det kan imidlertid ikke nægtes, at de mange Foreninger, der saaledes ere fremstaaede, ogsaa have deres svage Sider, og at hist og her en Forening kan være fremkaldt af personlig Forfængelighed hos Folk, der ønskede at indtage en ledende Stilling. Men i sin store Almindelighed kan det siges, at netop den Omstændighed, at Foreningernes Tal er saa stort, har draget den store Mængde af Bondestanden med ind i Bevægelsen, hvad der maaske ellers vanskelig var blevet Tilfældet, og i det hele og store maa det siges, at Fordelene ved den stedfundne Udvikling overstraale Brøstene.

Dog vilde Udviklingen sikkert være bleven hæmmet, hvis der ikke var dannet to Rækker af Foreninger til at optage de Opgaver, som de almindelige Landboforeninger ikke vare i Stand til at bære med de forholdsvis smaa Midler, som de raade over. Den ene Række er de saakaldte Fællesforeninger, der kunne magte de store Opgaver, som den enkelte Forening maa lade ligge, og den anden Række dannes af de Specialforeninger, der kunne samle hele deres Kraft om den enkelte Gren af Landbruget, hvis Fremme de stille som deres eneste Opgave. Og disse to nye Former for Foreningsvirksomheden bleve saa meget nødvendigere, som Landbrugets raske Udvikling og tillige voxende Tryk i høj Grad forøgede Opgavernes Antal for de gamle Landboforeninger, blandt hvilke skal nævnes foruden de tidligere

Foredrag og Dyrskuer, der vedblivende ere to af deres vigtigste Virkemidler, tillige Produktudstillinger, Præmiering af Huslodder, Indkjøb af Foder, Hø, og Gjødning, Gjødningsforsøg, Redskabsudstillinger og -prøver, Rejseunderstøttelser, Uddannelse af Medhjælpere, Beslagsmede, Belønning for lang og tro Tjeneste, Ansættelse af Konsulenter, Udgivelse af Medlemsblade osv. De skulle derfor her omtales nøjere som ejendommelige og vigtige Led i Foreningslivets Organisation.

Fællesforeninger. Allerede tidligere havde de lokale Landboforeninger sluttet sig sammen om enkelte Opgaver: Dyrskuer, Udstillinger, Indkjøb osv., men fast organiserede, med selvstændig Styrelse udrustede større Sammenslutninger, med eget Budget, ere først fremkomne gennem de saakaldte Fællesforeninger. Tanken herom opstod 1872 i Jylland, og efterfulgtes 1880 paa Sjælland, et Par Aar senere paa Fyen, og paa Lolland-Falster er man i Færd med en saadan Sammenslutning. Disse Foreninger ere nærmest at betragte som Landbefolkningens Fællesrepræsentation for vedkommende Provins; deres Budget bygges paa Landboforeningernes Bidrag og paa Statens Tilskud; deres Virksomhedsplan bestemmes paa aarlige Møder af Delegerede fra hver Landboforening, og i deres Midte vælges de Mænd, der som Styrelse eller særlige Udvalg have i Aarets Løb at varetage Forretningsførelsen i det Hele taget og af enkelte Virksomhedsgrene. De have hver for sig, men med den ældste og største, den jydsk Fællesforening, i Spidsen, udfoldet en stor og betydningsfuld Virksomhed; de have foranstaltet store provinsielle Dyrskuer, have iværksat mange andre Foranstaltninger til Husdyravlens og Husdyrbrugets Udvikling, optaget Stambogsføring, have ordnet Foredrag, Smør- og Produkt- og Redskabs-Udstillinger, Husmandspræmiering, Husmandsrejser, nedsat Trafikudvalg, foranlediget Oprettelsen af Understøttelsesforeninger osv., og stadig dukke nye Opgaver frem, som de da skænke deres Omsorg. Denne deres Stilling som Provinsernes Fællesorgan har da

atter medført, at Staten jævnlig benytter dem som Mellemed med de lokale Landboforeninger, afæsker dem Betænkning om provinsielle Anliggender, og lader dem forvalte nogle af de Midler, der af Staten bevilges Landboforeningerne.

Da mange af disse Opgaver tilmed ere de samme for alle Provinserne, have de 4 Fællesforeninger for 4 Aarsiden formeret et Forretningsudvalg for de saaledes »samvirkende danske Landboforeninger«.

Der kunde oprindeligt være Frygt for, at disse Fællesforeninger skulde svække de enkelte Landboforeninger i deres Foretagsomhed ved at afdrage de ledende Mænds Opmærksomhed for den enkelte Forening; men har dette maaske end enkeltvis gjort sig gjældende, maa det dog siges i sin store Helhed at have været disse en Støtte ved at fæstne deres Dyrskuerogler, ved at ordne deres Foredrag, ved at hjælpe dem med Raad og Vejledning, og hvor de lokale Foreninger have haft en kraftig Styrelse, have de altid fundet fuldt op af Opgaver svarende til de begrænsede Pengemidler, hvortil næsten alle de danske Landboforeninger ere henviste. Det store og indholdsrige Jubilæumsskue, hvormed den jyske Fællesforening for nys fejrede sin 25aarige Virksomhed i Aarhus, indbragte da ogsaa med Rette Foreningen ikke blot megen Anerkjendelse, men ogsaa en rig og taknemlig Tilslutning fra de lokale Foreningers Side, hvis Fællesarbejde den repræsenterer.

Specialforeninger. Der er imidlertid en hel Række Opgaver, som ere saa intensive og kræve en saa indgaaende Pleje og Omsorg, at hverken de lokale Landboforeninger eller Fællesforeningerne kunne magte dem. Til Løsning af disse Opgaver har der da dannet sig Specialforeninger, som jeg nu skal omtale med nogle faa Ord, idet jeg først beskæftiger mig med dem paa:

Husdyravlens Omraade. Jordens Produktions-evne var forøget, det danske Smør var begyndt at vinde Anseelse og hjembragte gode Priser; det Mellemed, der

skulde forbinde dem, Kvægbruget, lod derimod meget tilbage at ønske, og her saavel som paa den tidligere noget forkludrede Hesteavls Omraade var et stort Arbejde at udføre, der tilmed helst skulde trænge ind i hver eneste Gaard; — de hidtil benyttede Midler med Dyrskuer og Præmiering vare ej længere tilstrækkelige. For yderligere at paavise Betydningen heraf skal jeg først henvise til foranstaaende Tabel over Husdyrbestanden, der, som nævnt her i Forsamlingen for et Par Dage siden, er meget stor for Danmarks Vedkommende. Kun de nord-amerikanske Fristater og Irland have en større Kvægbestand pr. 1000 Mennesker end Danmark. Vi have i Danmark en forholdsvis dobbelt saa stor Kvægbestand som Tyskland og Frankrig, en 3dobbel saa stor som Rusland og Belgien og en 4dobbel saa stor som England. Det er derfor intet Under, at den danske Landmand skænker denne Gren af sin Landbrugsvirksomhed — Heste og Kvæg, og i den seneste Tid ogsaa Svineavl — stor og fortjent Opmærksomhed. Samtidig med at Regjeringen i Preussen for nogle Aar siden paabød Kaaring af alle Landets Hingste og Kastrering af alle dem, der ikke bestod Prøven, altsaa lagde sin mægtige Statshaand over denne Side af Landbrugsvirksomheden, iværksattes i Danmark en lignende Foranstaltning ad Frivillighedens Vej ved Oprettelse af Avlsforeninger saavel for Heste som for Kvæg, idet man byvis sluttede sig sammen om Brugen af en enkelt Tyr eller enkelt Hingst. Selvfølgelig har en Bevægelse af en saadan Art paa enkelte Steder faaet et Tilbageslag, men i sin store Almindelighed maa vi indrømme, at den har haft en mægtig løftende og vækkende Betydning baade for Heste- og Kvægavlen. Hvis De nu undersøge vore Skuer, ville De finde, at det i Regelen ere Tyrene fra Kvægavlsforeningerne og ofte de dertil knyttede Husdyr, som tage første Præmie. Et Varsel om, hvad der kunde ventes paa Kvægavlens Omraade blandt de mindre Jordbrugere, var det, at ved Landmandsmødet 1878 i Svendborg stillede en Bondemand fra Fyen (Jens Hansen, Holev) ud af sin

lille Bondegaardsbesætning en Tyr og 5 Køer, som tog 1ste Præmie i Konkurrence med den Gang berømteste Herregaardsbesætning, tilhørende Konferensraad Tesdorpf, som havde sine Hundreder af Køer at gøre Udvalg imellem. — Med Hensyn til Heste- og Kvægavlsforeningerne henviser jeg til det ophængte Kort.

Avlsforeninger. Disse Avlsforeninger, der kun ere en halv Snes Aar gamle, og som samle sig om en enkelt Hingst eller ofte byvis om en enkelt Tyr, have umiskjendelig allerede udøvet en stor Indflydelse paa vor Husdyrbestand. Der findes for Tiden omtrent 150 Hesteavlsforeninger og 500 Kvægavlsforeninger, nogenlunde jævnt fordelte over Landet saaledes som de ophængte Kaart vise, om Jylland end er forholdsvis stærkest forsynet navnlig med Hesteavlsforeninger, og hver af de to Grupper omfatter omtrent 12,000 Medlemmer. Ogsaa her ere nogle Sider af Opgaven voxet den enkelte Forening over Hovedet, og de have derfor provinsvis sluttet sig sammen i Jylland og paa Fyen for Hestenes Vedkommende og i alle Landets 4 Hovedprovinser for Kvægets Vedkommende.

For Tiden arbejdes der i lignende Retninger for Svineavl.

Paa Mejeribrugets Omraade. Efter at man fra 1870—80 avancerede fra Bøtter til Vand, fra Vand til Is og sluttelig fra Is til Centrifuger, bedredes efterhaanden Vilkaarene for Fællesdrift, som allerede tidligere enkeltvis var forsøgt. Den formede sig dels som Fællesmejerier, der oprettedes af enkelte entreprenante Mænd, der for egen Regning købte de omboende Jordbrugeres Mælk; men efterhaanden blev det mere og mere almindeligt at slutte sig sammen om selv at bygge og drive et Mejeri og reparere Udbyttet blandt Parthaverne, de saakaldte Andelsmejerier. Af disse er der nu i Danmark omtrent 1000 ved Siden af omtrent 250 Fællesmejerier og henimod 300 Herregaardsmejerier. De første ere fortrinsvis opførte af Bønderne og omfatte nogle af de største og bedst udstyrede, der findes i Danmark, der dels i deres store Almindelighed

have arbejdet særdeles tilfredsstillende, ere udstyrede med de nyeste og bedste Apparater, lave et fortrinligt Produkt og give Parthaverne et højt Vederlag for deres Mælk, og dels have bidraget væsentlig til baade at styrke Solidaritetsfølelsen og at udvikle Administrations- og Dispositions-evnen hos Bønderne, der som oftest danne Bestyrelsen for disse Mejerier. De kunne uden Overdrivelse siges mere end noget andet at bidrage til at hjælpe vore Jordbrugere over Nutidens trykkende ofte ødelæggende Konjunkturer.

Ogsaa for denne Specialgren af Landbrugsvirksomhed har fundet en Sammenslutning Sted, idet der i de fleste af Landets Egne har dannet sig saakaldte Mejeriforeninger, som ved lokalt at afholde maanedlige Bøtteudstillinger og undertiden centrale Smørudstillinger, ved at besørge Fællesindkøb af Kul, Salt, Smørfarve, Løbe osv., ved at samle og offentliggjøre Smørpriser, ved at gennemgaa og kritisere Driftsregnskaber for de enkelte Mejerier søge at støtte og retlede disse i deres Virksomhed. — De fleste Mejerister i hele Landet have ligeledes sluttet sig sammen i den saakaldte Mejeristforening, der tæller henimod 1300 Medlemmer, og som ved Siden af at varetage egne Interesser, ligeledes paa forskjellig Vis søge at fremme Mejeridriften, bl. a. ved sammen med Fællesforeningerne at afholde Smørudstillinger. Som en saadan og af meget væsentlig Betydning maa nævnes de næsten maanedlige Udstillinger, der finde Sted ved Forsøgslaboratoriet af indkaldte Smørmærker. Flere Steder har der dannet sig Salgsforeninger for det producerede Smør. Den største af disse er den paa de østlige Øer, der ifjor solgte for 13 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. Smør, men hvis Virksomhed har været omtvistet, da den faktisk er et Forsøg paa at frigjøre sig for den professionelle Smørexporthør. Noget lignende er den særlige Sammenslutning af 20 Mejerier, der oprettede et Pakkeri for fersk Smør i Esbjerg for et Par Aar siden; men dels finder her en virkelig Forbedring og Egalisering af Smørret Sted, dels ledes det af en merkantil uddannet Mand og fortjener derfor vistnok Efterligning ogsaa for det letsaltede Smørs Vedkommende.

Ved Siden af denne ejendommelige Udvikling paa Kvægbrugets og Mejerivæsenets Omraade, skal jeg nævne Svineslagterierne, der have faaet overordentlig stor Betydning hos os. Indtil 1887, da Tyskland lukkede for Indførsel af levende Svin, bestod der kun private Svineslagterier i Danmark. Da opstod Tanken om at samle Svineproducenterne — de smaa og de store — om egne Slagterier, opførte og drevne for egen Regning, de saakaldte Andelssvineslagterier. Bevægelsen er voxet i den Grad, at der nu findes langt flere Andelssvineslagterier end private Svineslagterier. Deres Tal er nu 25 med omtrent 57,000 Medlemmer. Anlægskapitalen udgjør $3\frac{2}{3}$ Millioner Kroner — i Andelsmejerierne staar der sikkert mindst 20—30 Millioner Kroner — og der blev ifjor slagtet 660,000 Svin. Ogsaa blandt disse Slagterier er der i de sidste Dage blevet iværksat en vis Samvirken, men jeg skal afholde mig fra at komme ind derpaa.

Paa Fjerkræavlens Omraade. Der bestaar 3 Foreninger med over 10,000 Medlemmer fordelt i et stort Antal Kredse, og som ved Udstillinger, Skrifter og Foredrag virke for deres Formaaals Fremme.

Dansk Andels Æggeexport stiftedes 1895 og har allerede 18,000 Medlemmer.

I det sidste Par Aar er endvidere opstaaet en Art Foreninger af endnu mere indgaaende, jeg kunde fristes til at sige nærgaaende Art, de saakaldte Kontrolforeninger. De omfatte i Regelen kun 12—18 nærboende Bønder, som slutte sig sammen, ansætte en opvakt ung Bondesøn fra en eller anden Landbrugsskole som deres Kontrolant og udruste ham med Maal og Vægte og de nødvendige Apparater til at bestemme Mælkefedmen. Han gaar saa rundt paa Medlemmernes Gaarde, kontrollerer ugenlig de enkelte Køers Mælkemængde og Mælkefedme og sammenholder den med Fodringen. Paa Basis heraf udarbejder han Oversigter over samtlige Besætningers og enkelte Individuers indbyrdes Forhold, saaledes at der kan finde en Kritik og en Udskydning af alle de daarlige Dyr Sted,

eller en Forbedring af Fodringen osv. Kort sagt, ved Hjælp af dette Kontrolapparat søger man at bringe Driften paa dette enkelte Omraade ind i et rationelt Spor, saaledes at der ikke i Besætningen findes Dyr, der koste mere i Fodring, end de give i Udbytte, men at de i saa Fald ligesom Rotter og Mus komme ud af Bondens Stald. Der er Udsigt til, at ogsaa hele Svineavlen kan blive taget op af disse Kontrolforeninger, som endnu ere ganske nye. Den første dannedes for to Aar siden; ifjor oprettedes 11, iaar er hidtil oprettet 9, og der dannes stadig nye. I Regelen omfatter en saadan Forening 300—500 Køer. Hele Udgiften er 6—700 Kr. aarlig, altsaa et Par Kroner pr. Ko, og af disse 6—700 Kr. giver Staten, som strax er traadt rundhaandet til ogsaa paa dette Omraade, mellem Halvdelen og Trediedelen. — De Herrer ville vide, at Landmændene i lange Tider have søgt at faa den for Jordbruget højst nødvendige Regnskabsførelse indført. Det har vist sig umuligt hos os, fordi vi have villet tage Sagen fra oven af, paa én Gang. Her er man nu begyndt fra neden af, idet man paa regnskabsmæssig Maade kontrollerer en enkelt Gren af Landbrugsvirksomheden. Der turde maaske deri ligge et Varsel om, at man efterhaanden kan gaa videre og saaledes tilsidst naa til den samlede Oversigt over hele Bedriften, som det hidtil har været saa vanskeligt at opnaa.

Inden jeg slutter, er der et Spørgsmaal, som jeg endnu maa omtale. Man kan spørge, om den store Mængde Foreninger af forskjellig Art ikke medfører Kollision, saa det kommer til Strid mellem de forskjellige Foreninger. Jeg vil dertil svare, at det i alt væsenligt er undgaaet. Under den storpolitiske Strid, som vi have haft i en Aarrække i Danmark, er der af og til kommet Spaltninger i Foreningerne, og ligesom enhver anden levende Organisme komme ogsaa Foreningerne til at lide, naar fremmede Elementer trænge ind i den. Iøvrigt have Landboforeningerne i deres store Almindelighed været fri for politisk Tilsnit. Der er navnlig 3 Omstændigheder, som

have bevirket, at der ikke er kommet nogen Strid. For det første ere mange af Foreningerne ligefrem dannede paa Foranledning af andre Foreninger. Saaledes have f. Ex. Fællesforeningerne i Virkeligheden foranlediget Dannelsen af mange af Specialforeningerne, og de vedblive ofte at staa i en saadan Kontakt med dem, at der fra Fællesforeningerne delegeres enkelte Medlemmer til Specialforeningernes Bestyrelse, som naar f. Ex. jydsk Fællesforening vælger et Medlem ind i Styrelsen af den jydsk Hesteavlforening. Dernæst er det ofte de samme Mænd, der sidde i de forskjellige Foreningers Bestyrelse, og de ville naturligvis søge at undgaa enhver Kollision. Endelig har ogsaa den Omstændighed været medvirkende til at hindre Kollision, at Staten har benyttet Foreningerne, middelbart eller umiddelbart, til at administrere de betydelige Midler, som jeg i Begyndelsen af mit Foredrag henpegede paa, men som Tiden ikke har tilladt mig at komme nærmere ind paa.

Eders Majestæt! Højtærede Forsamling! Ved sidste Landbrugskongres havde jeg den Ære at gjøre Rede for, hvorledes det, som man i Sverig kalder »Skifteverket«, paa Dansk »Udskiftningen af Fællesskabet«, fandt Sted i Danmark efter at være planlagt i Slutningen af forrige Aarhundrede ved den største og betydningsfuldeste økonomiske Foranstaltning, som nogensinde er gaaet hen over Danmarks Jord. I Stedet for at have sin Jord spredt paa 20—30, ja indtil 100 Steder, fik hver Bonde den nu samlet paa, om ikke et, saa dog højst 2—3 eller nogle faa forskjellige Steder. Han flyttede ud af det gamle Bylag, hvor den fremadstræbende, dygtige Mand maatte drive sin i Fællesskab liggende Jord paa samme Vis som den daarlige og dovne, idet de begge maatte rette sig efter de af Bylaget trufne Bestemmelser. Da Bonden havde faaet sin Gaard udflyttet, følte han sig ganske naturlig fristet til paa alle Punkter at frigjøre sig for det Afhængighedsforhold, hvori han havde staaet til sine Bysbørn. Kun for det offentlige Vejvæsen og Skolevæsenet bevaredes Sambaandet.

Men lidt efter lidt kom den danske Bonde, som nu sad paa sin egen Jord, til at sande, at godt er det at være sig selv, men ilde er det at være sig selv nok. I Aarhundredets Løb, særlig i de sidste 30 Aar, er han efterhaanden traadt i Samvirken saa paa ét, saa paa et andet Omraade med sine Kaldsfæller i Bestræbelserne for at tage de mangfoldige Opgaver op, som Landbruget frembyder. Som Tallene ville vise Dem, er nu Flertallet af de danske Bønder Medlemmer af en eller flere af disse Foreninger, hvis Medlemmer tæller over 100,000, ja for Landboforeningerne og Andelssvineslagterierne over 30,000.

I forrige Aarhundrede stod der paa den danske Jord en stavnsbunden, uvidende, gennem Aarhundreder sløvet Trælbonde. De store uforglemmelige Statsmænd i forrige Aarhundrede løste paa mangfoldig Vis hans Baand, og hvad Føreren for dem, Christian Ditlev Reventlow, udtalte paa Frederiksborg Slot 1788, da han overrakte Ejendomsbrevet til de første 15 Bønder, der havde fyldestgjort de af Kongen stillede Krav for, at de fra Fæstebønder kunde gaa over til at blive Selvejere, hvad han den Gang saa' i Aandens Lys: En selvstændig Bondestand i hele Danmark paa egne, udskiftede, veldyrkede Gaarde, det vilde han nu for en væsenlig Del se virkeliggjort. Thi om der end endnu er Brøst — og der er selvfølgelig mange Brøst indenfor vor Jordbrugskreds — maa vi dog sige, at paa samme Jord, under samme Himmel og under samme Sol, hvor der før stod stavnsbundne, uvidende og svage Fæstebønder, staar der nu en selvstændig, dygtig, baade alment og faglig vel oplyst Bondebefolkning. Og om den større Jordbruger kan det samme siges, saa at medens der tidligere var en Skillevæg mellem de store og de smaa Jordbrugere, har den Udvikling, som jeg her har gjort Rede for, tillige med Folkeoplysningen medført, at denne Skillevæg nu er falden, og at der paa Jordbrugets Omraade er tilvejebragt et godt Samarbejde mellem de store og de smaa Bønder i Danmark.